

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик

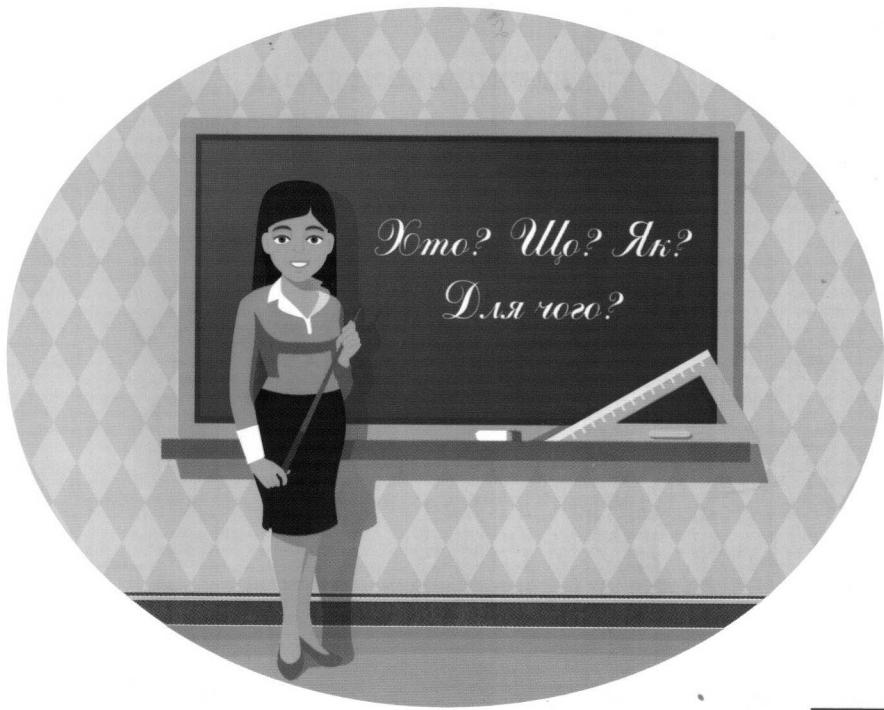

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

Я ДОСЛІДНИК

100 МОВНИХ ВПРАВ

ДЛЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ

ПОЧАТКОВА
ШКОЛА

М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик

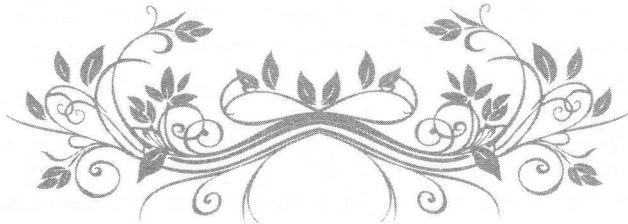
Серія «Я дослідник»

Методичний посібник для вчителів

100 мовних вправ

для розвитку дослідницьких умінь учнів

Початкова школа

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2018

УДК 373.3.016:811.111](072)
B23

Серія «Я дослідник»

**ВАШУЛЕНКО Микола Самійлович
ДУБОВИК Світлана Григоріївна**

Методичний посібник для вчителів

**100 МОВНИХ ВПРАВ
для розвитку дослідницьких умінь учнів
Початкова школа**

Редактор *O. Г. Трофімова*

Технічний редактор *Л. І. Аленіна*

Коректор *O. В. Сєверцева*

Комп'ютерна верстка *C. П. Горбенко*

Формат $84 \times 108^1/_{16}$. Ум. друк. арк. 6,72.
Обл.-вид. арк. 5,21. Наклад 5050 пр.
Зам. № 8236.

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25
www.osvita-dim.com.ua

Віддруковано ТОВ «Поліпрінт».

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 1250 від 27.02.2003 р.
04074, м. Київ, вул. Лугова, 1А

Вашуленко М. С.

B23 100 мовних вправ для розвитку дослідницьких умінь
учнів : метод. посібн. для вчителів. / М. С. Вашуленко,
С. Г. Дубовик. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. —
64 с.

ISBN 978-617-656-860-5.

У посібнику подано 100 мовних вправ, спрямованих на формуван-
ня дослідницьких умінь учнів початкової школи на уроках української
мови.

Посібник призначено для вчителів початкової школи, керівників
методичних об'єднань, заступників директора з НМР закладів загаль-
ної середньої освіти; рекомендований студентам педагогічних навчаль-
них закладів, батькам.

373.3.016:811.111](072)

ISBN 978-617-656-860-5

© Вашуленко М. С., Дубовик С. Г., 2018
© Видавничий дім «Освіта», 2018

Передмова

У сучасній освіті основне місце займають вимоги до виховання вільної особистості, розвитку її індивідуальності, формування навичок самостійного руху в інформаційному просторі. Такий підхід до навчання забезпечує формування в учнів готовності до саморозвитку і неперервної освіти; проектування і конструкціонування соціального середовища розвитку школярів у системі освіти; активну навчально-пізнавальну діяльність учнів; побудову освітнього процесу з урахуванням індивідуальних, вікових, психологічних і фізіологічних особливостей кожного учня.

Ефективною формою організації такої навчальної діяльності є дослідницька діяльність, що є вимогою часу. Реалії сьогодення (Новий Державний стандарт початкової освіти, Концепція і програми Нової української школи) вимагають від учителів нових підходів до організації навчально-виховного процесу. Одним із них є навчання на дослідницькій основі, яке передбачає систематичне використання на уроках української мови вправ для розвитку в учнів дослідницьких умінь.

Організація дослідницької діяльності учнів початкової школи на уроках української мови дає можливість учителеві розвивати в них мотивацію до навчання мови, підвищувати їхню пізнавальну активність на уроках і в позаурочній діяльності, формувати дослідницькі вміння, навчати працювати в якісно новому освітньому середовищі, побудовувати індивідуальну траєкторію розвитку кожного учня.

Навчальна діяльність учнів на дослідницькій основі на уроках української мови сприятиме опануванню учнями важливих якостей, необхідних їм не тільки в навчанні, а й у повсякденному житті: гнучко адаптуватися до мінливих життєвих ситуацій; самостійно критично мислити; уміти бачити і формулювати проблему, знаходити шляхи її вирішення; усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані в житті. У ході дослідницької діяльності на уроках української мови учні оволодіватимуть уміннями самостійно здобувати знання з мови; відчуватимуть потребу в неперервній мовній освіті, коли інтерес до пізнання мовних явищ розвиватиметься із власної ініціативи, без зовнішніх стимулів; зможуть розвинути навички самоорганізації; набуватимуть навички культури мовлення і спілкування (написання тексту, проголошення монологу, ведення бесіди, дискусії, інтерв'ювання й інших форм комунікативної взаємодії); аргументовано і переконливо доводити свою думку, прислухатися і брати до уваги думку своїх співрозмовників, розуміти і визнавати власні помилки.

Педагогічні можливості уроків української мови на дослідницькій основі передбачають здобування учнями знань самостійно, а не отримання їх у готовому

вигляді; удосконалення мислення, розвиток аналітико-синтетичної діяльності, уміння зіставляти, порівнювати, аналізувати й систематизувати, узагальнювати й абстрагувати, висувати твердження та аргументувати їх; скерування учнів на динамічний пошук, що дасть їм можливість стати дослідниками, першовідкривачами знань, співавторами навчального процесу; більш глибоке осмислення нових знань на основі попередніх і власного життєвого досвіду, у результаті чого навчальний матеріал міцніше запам'ятовується і здебільшого стає переконанням учнів, основою їхнього майбутнього світогляду; переконання в істинності своїх припущенень, задоволенні потреби в дослідництві, творчості, що має позитивний вплив на їхнє психічне здоров'я, емоційне самовираження.

Формування у молодших школярів дослідницьких умінь неможливо здійснювати на спеціальних уроках, оскільки ця робота вимагає щоденної участі школярів на аспектних уроках української мови з вивчення фонетики, лексики, граматики й орфографії, у ході яких динамічно виникають природні або пропоновані вчителем навчальні ситуації, розв'язання яких можливе тільки у процесі колективної діяльності учнів, яка вимагає від них перелічених вище дій, характерних саме для дослідницької діяльності.

Запропоновані вправи — це лише орієнтир, який учитель, використовуючи потенціал учнів, часові можливості уроку та інше, може застосувати для розвитку певних навичок і в подальшому будувати уроки в дослідницькій формі. Вправи, уміщені в посібнику, мають універсальний характер, тому їх можна застосовувати на уроках української мови в 2–4-х класах під час вивчення основних розділів курсу: «Мова і мовлення», «Текст», «Речення», «Слово», «Звуки і букви».

Учитель має можливість доповнювати вправи власними прикладами ситуацій, лексичних конструкцій тощо, а також на їхній основі складати вправи, які можна використовувати і на інших уроках (математиці, природознавстві, літературному читанні).

Навчаємо бачити проблеми

Уміння бачити проблеми — інтегральна властивість, що характеризує мислення людини. Однією з найважливіших властивостей у процесі виявлення проблем є здатність змінювати власний погляд, уміння оглянути об'єкт дослідження з різних боків. Природно, що при цьому можна побачити те, що випадає з традиційного погляду, і тому часто не помічається іншими.

Вправа 1

Що мав на увазі автор?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь висловлювати власні міркування

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням ознайомитися з висловами відомих людей.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, що мали на увазі автори висловів.

- *Мова — коштовний скарб народу (Іван Франко).*
- *Дивуєшся дорогоцінності мови нашої: у ній що не звук, то подарунок, усе крупно, зернисто, як самі перла (Микола Гоголь).*

2. Вислови свої міркування.

Вправа 2

Як можна використати предмет?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням на дошці схему у формі сонця з променями.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як можна використати лінійку.
2. Заповни кожен промінь сонця інформацією про різні (звичні й незвичні) способи використання лінійки.

Вправа 3

Світ очима інших

Розділ (тема)

Текст

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток текстотворчих умінь

Інструкція для вчителя

Учитель читає учням незакінчену розповідь.

Завдання для учнів

1. Послухай текст і продовж його.

Молодші школярі захопилися комп'ютерними іграми. Кожного дня вони із задоволенням грають у нові ігри. Діти активно обмінюються дисками з новими комп'ютерними іграми. Вони постійно розповідають одне одному про свої успіхи, досягнення в іграх...

2. Поміркуй і розкажи, як сприйняли б цю ситуацію: батьки дітей; учитель інформатики; шкільний лікар.

Вправа 4

Тема одна — сюжетів багато

Розділ (тема)

Текст

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь складати тексти-розповіді

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням одну тему.

Завдання для учнів

1. Придумай кілька текстів на тему «Урок».
2. Розкажи окремо про урок української мови, англійської мови, літературного читання.

Вправа 5

Розповідь за поданою кінцівкою

Розділ (тема)

Текст

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь створювати тексти-розвовіді за поданою частиною (кінцівкою)

Інструкція для вчителя

Учитель читає учням кінцівку тексту.

Завдання для учнів

1. Послухай кінцівку розповіді та поміркуй, якими мають бути зacin і основна частина цього тексту.

...Ось так цікаво діти провели свої вихідні дні.

2. Склади розповідь за поданою кінцівкою.

Вправа 6

Хто я? Хто ти?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь добирати іменники і вживати їх у мовленні

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням на дошці дві схеми у формі сонця з променями.

Завдання для учнів

1. Заповни кожен промінь сонця інформацією про себе.

Розкажи або напиши про себе, використовуючи іменники.

2. Заповни кожен промінь сонця інформацією про свого друга/подругу. Розкажи або напиши про нього/неї, використовуючи іменники.

Вправа 7

Що я бачу? Кого я побачу?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменники — назви істот і неістот.

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь добирати іменники — назви істот і неістот і вживати їх у мовленні

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням іменники — назви істот і неістот.

Завдання для учнів

1. Уважно роздивись обкладинку підручника з української мови. Розкажи, що ти на ній бачиш, використовуючи в реченні іменники — назви неістот.

2. Назви людей різних професій, які працюють у школі.

Розкажи про свою першу вчительку, використовуючи іменники — назви істот.

Вправа 8

Розповідь від імені іншого персонажа

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменники (власні і загальні назви)

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь уживати іменники — власні і загальні назви у мовленні

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням уявити себе в ролі певного персонажа.

Завдання для учнів

1. Розкажи про один день зі свого уявного життя в ролі директора школи, уживаючи іменники — власні назви.

2. Розкажи про один день зі свого уявного життя в ролі комп'ютера, уживаючи іменники — загальні назви.

Вправа 9

Який/яка я? Яка/який ти?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Прикметник

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь добирати прикметники і вживати їх у мовленні

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням на дошці дві схеми у формі сонця з променями.

Завдання для учнів

1. Заповни кожен промінь сонця інформацією про себе.

Розкажи або напиши про себе, яка ти дитина, використовуючи прикметники.

2. Заповни кожен промінь сонця інформацією про свого друга/подругу. Розкажи або напиши про хлопчика/дівчинку, якими вони є дітьми, використовуючи прикметники.

Вправа 10

Що я люблю робити? Що ти любиш робити?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Дієслово. Неозначена форма дієслова

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь добирати дієслова в неозначеній формі й уживати їх у мовленні

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням на дошці дві схеми у формі сонця з променями.

Завдання для учнів

1. Заповни кожен промінь сонця інформацією про себе.

Розкажи або напиши про дії, які ти любиш виконувати у вільний час, використовуючи дієслова в неозначеній формі.

2. Робота в парі: поспілкуйся зі своїм другом/подругою і дізнайся, що він/вона любить робити. Обміняйтесь своїми заповненими схемами. Розкажи або напиши, що люблять робити діти у вільний час, використовуючи дієслова в неозначеній формі.

Варіанти вправи

- Що я роблю? Що ти робиш?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Дієслово. Теперішній час дієслів

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми

Розвиток умінь добирати дієслова теперішнього часу і вживати їх у мовленні

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням на дошці дві схеми у формі сонця з променями.

Завдання для учнів

1. Заповни кожен промінь сонця інформацією про себе.

Розкажи або напиши про дії, які ти виконуєш зараз, використовуючи дієслова теперішнього часу.

2. Заповни кожен промінь сонця інформацією про свого друга/подругу. Розкажи або напиши про дії, які виконують хлопчик/дівчинка зараз, використовуючи дієслова теперішнього часу.

- Що я робив/робила? Що ти робила/робив?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Дієслово. Минулий час дієслів

Очікуваний результат

Розвиток умінь добирати дієслова минулого часу і вживати їх у мовленні

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням на дошці дві схеми у формі сонця з променями.

Завдання для учнів (робота в парі)

1. Заповни кожен промінь сонця інформацією про себе.

Розкажи або напиши про дії, які ти виконуеш зараз, використовуючи дієслова майбутнього часу.

2. Поспілкуйся зі своїм другом/подругою і дізнайся, що він/вона робили вчора.

Заповни кожен промінь сонця інформацією про дітей.

Розкажи або напиши, що робили хлопчик/дівчинка, використовуючи дієслова минулого часу.

- Що я буду робити? Що ти будеш робити?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Дієслово. Майбутній час дієслів

Очікуваний результат

Розвиток умінь добирати дієслова майбутнього часу і вживати їх у мовленні

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням на дошці дві схеми у формі сонця з променями.

Завдання для учнів (робота в парі)

1. Заповни кожен промінь сонця інформацією про себе. Розкажи або напиши про дії, які ти будеш виконувати завтра, використовуючи дієслова майбутнього часу.

2. Поспілкуйся зі своїм другом/по другою і дізнайся, що він/вона будуть робити завтра. Заповни кожен промінь сонця інформацією про дітей.

Розкажи або напиши, що будуть робити хлопчик/дівчинка, використовуючи дієслова майбутнього часу.

Навчаємо висувати гіпотези

Гіпотези, припущення, а також провокаційні ідеї дають нам можливість ставити реальні й уявні експерименти. Для того, щоб навчитися висувати певні гіпотези, треба навчитися, розмірковуючи, ставити відповідні проблемні запитання. Роблячи припущення, ми зазвичай використовуємо слова: може бути, припустимо, можливо, якщо...

Вправа 11

Корисно — шкідливо

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми і висувати гіпотези

Розвиток умінь висловлювати припущення

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням відомий усім продукт (цукор).

Завдання для учнів

1. Поміркуй, за яких умов цукор буде корисним (шкідливим).
2. Вислови припущення про умови, за яких цукор буде корисним (шкідливим), використовуючи слова: *припустимо, можливо, напевно*.

Вправа 12

Як ти думаєш?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми і висувати гіпотези

Розвиток умінь висловлювати припущення

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням запитання.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як дати відповідь на запитання:

- *Що відбулося б, якби чарівник виконав усі бажання кожної людини на Землі?*
- *Що відбулося б на Землі, якби ти став/стала чарівником/чарівницею?*

2. Дай відповіді на запитання, висловлюючи припущення.

Вправа 13

Незвичайне перетворення

Розділи (теми)

Мова і мовлення

Звуки і букви

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми і висувати гіпотези

Розвиток умінь висловлювати припущення

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням скласти мовну казку й поміркувати над запитаннями:

- Яка незвичайна пригода відбулася з тобою?
- Яке у тебе було б найулюбленіше заняття?
- А яке висловлювання звучало б найчастіше?
- Через який час ти захотів/захотіла б знову стати людиною? Чому?

Завдання для учнів

1. Вигадай цікаву історію «Уяви себе буквою Я» про своє незвичайне перетворення.

2. Дай відповіді на запитання, використовуючи слова *напевно, можливо*.

Вправа 14

Що сталося б, якби...?

Розділ (тема)

Звуки і букви. Голосні і приголосні звуки

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми і висувати гіпотези

Розвиток умінь висловлювати припущення

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням дати відповіді на запитання, висловлюючи припущення.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як дати відповіді на запитання:

- Що сталося б, якби в українській мові не стало голосних звуків?
- Що сталося б, якби в українській мові не стало приголосних звуків?

2. Дай відповіді на запитання, використовуючи слова *напевно, можливо*.

Вправа 15

Чому така назва?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Слово. Частини мови

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми і висувати гіпотези

Розвиток умінь висловлювати припущення

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням пригадати назви відомих частин мови.

Завдання для учнів

1. Поміркуй над назвами тобі частин мови.

2. Дай обґрутовані відповіді на запитання:

- Чому іменник має таку назву?
- Чому прикметник має таку назву?
- Чому займенник має таку назву?
- Чому числівник має таку назву?

Вправа 16

Яке значення слів?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Слово. Значення слова

Очікуваний результат

Формування вмінь бачити проблеми і висувати гіпотези

Розвиток умінь висловлювати припущення

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням поміркувати над значенням слів.

Завдання для учнів

1. Поясни значення слів *адреса*, *адресат*, *адресант*. А що означає в українській мові слово *адрес*?

2. Перевір значення цих слів за тлумачним словником.

Вправа 17

Яка будова слів?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Слово. Будова слова

Очікуваний результат

Формування змін бачити проблеми і висувати гіпотези

Розвиток умінь висловлювати припущення

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням поміркувати над будовою слів, висловлюючи припущення.

Завдання для учнів

1. Розбери за будовою слова *взуття, піти*.

2. Прокоментуй будову цих слів за зразком:

У слові *взуття* закінчення *-я*, тому що...

До уваги вчителя!

Будова слова *взуття*

Закінчення — -я

Основа — взутт-

Корінь — зу-

Префікс — в-

Суфікс — -тт-

Будова слова *піти*

Закінчення — слово не має закінчення

Основа — піти

Корінь — -i-

Префікс — п- (частина префікса по-)

Суфікс — -ти-

Навчаємо ставити запитання

Запитання дають змогу дізнатися про нове, досліджувати невідоме і призви- чаюватися до постійних змін у житті суспільства.

Головне завдання вчителя — зробити запитання звичкою, частиною способу мислення. Найкращий спосіб навчити учнів ставити запитання — прищепити звичку запитувати, зробити її частиною процесу мислення дитини.

Вправа 18

Запитання відомій людині

Розділи (теми)

Речення. Питальне речення

Звуки і букви. Велика буква в іменах, по батькові, прізвищах

Очікуваний результат

Розвиток умінь ставити запитання

Інструкція для вчителя

Учитель дає учневі картку з портретом (фотографією) Тараса Шевченка.

Завдання для учнів

1. Поміркуй над запитаннями, які можна поставити тому, хто зображений на портреті.

2. Постав ці запитання.

Вправа 19

Постав запитання — дай відповіді

Розділи (теми)

Речення. Питальне речення

Звуки і букви. Велика буква в іменах, по батькові, прізвищах

Очікуваний результат

Формування вмінь ставити запитання і відповідати на них

Розвиток діалогічного мовлення

Інструкція для вчителя

Учитель дає учневі картку з портретом (фотографією) Ганни Чубач.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, які запитання могла б поставити тобі українська поетеса Ганна Чубач.

2. Постав ці запитання і дай на них відповіді.

Вправа 20

Запитання іноземцю

Розділи (теми)

Мова і мовлення

Речення. Питальне речення

Очікуваний результат

Формування умінь ставити запитання

Розвиток діалогічного мовлення

Інструкція для вчителя

Учитель ознайомлює учнів з уявною ситуацією: «Уявіть собі, що ви розмовляєте з іноземцем».

Завдання для учнів

1. Поміркуй, які запитання можна поставити іноземцю.

2. Постав ці запитання.

Вправа 21

Запитання — відповіді

Розділи (теми)

Мова і мовлення

Речення. Питальне речення

Очікуваний результат

Розвиток умінь формулювати запитання і відповідати на них

Інструкція для вчителя

Учитель ознайомлює учнів з уявною ситуацією: «Уявіть, що ви розмовляєте з ровесником з Європи».

Завдання для учнів

1. Поміркуй, які запитання міг би поставити тобі ровесник з Європи.

2. Сформулюй ці запитання і дай на них відповіді.

Вправа 22

Запитання машині часу

Розділ (тема)

Речення. Питальне речення

Очікуваний результат

Розвиток умінь ставити запитання

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням уявити, що вони мають можливість поставити запитання машині часу.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, які запитання можна поставити машині часу.

2. Постав три запитання машині часу: про минуле, сьогодення і майбутнє.

Вправа 23

Запитання домашніх тварин

Розділи (теми)

Речення. Питальне речення

Звуки і букви. Велика буква у кличках тварин

Очікуваний результат

Формування умінь формулювати запитання

Розвиток уяви і фантазії

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням інформацію для роздумів: «Як ти думаєш, які запитання тобі хотів би поставити, якби міг говорити, твій домашній улюбленець?»

Завдання для учнів

1. Поміркуй над запитаннями, які міг би тобі поставити собака Бім (кішка Маркіза).

2. Сформулюй ці запитання.

Вправа 24

Запитання про один предмет

Розділ (тема)

Речення. Питальне речення

Очікуваний результат

Розвиток умінь ставити запитання

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням один будь-який предмет.

Завдання для учнів

1. Поміркуй над запитаннями, які можна поставити до одного предмета — словника.

2. Постав запитання, які починалися б зі слів: *що, як, для чого*.

Вправа 25

Відгадай запитання

Розділи (теми)

Речення. Питальне речення

Звуки і букви. Голосні звуки і букви, які їх позначають

Очікуваний результат

Розвиток умінь формулювати запитання

Інструкція для вчителя

Учневі, який вийшов до дошки, учитель дає картки із запитаннями:

- Скільки голосних звуків в українській мові?
- Скільки букв на позначення голосних звуків в українській мові?

Він, не читаючи запитання вголос і не показуючи, що написано на картках, голосно відповідає на них:

- В українській мові є 6 голосних звуків.
- В українській мові є 10 букв на позначення голосних звуків.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, які запитання написані на картках.

2. Сформулюй ці запитання.

Вправа 26

Що приховує скринька?

Розділи (теми)

Речення. Питальне речення

Звуки і букви. Українська абетка (алфавіт)

Очікуваний результат

Розвиток умінь ставити запитання

Формування вмінь висловлювати припущення

Інструкція для вчителя

Учитель ховає у скриньку предмет (таблицю з українською абеткою), який безпосередньо пов'язаний із темою уроку української мови («Українська абетка (алфавіт)»).

Завдання для учнів

1. Поміркуй і вислови припущення про те, що сховано у скриньці.

2. Щоб дізнатися, що у скриньці, постав запитання так, щоб відповідь буде «Так» або «Ні».

Вправа 27

Запитання — помічники

Розділ (тема)

Речення. Питальне речення

Очікуваний результат

Розвиток умінь ставити запитання

Інструкція для вчителя

Учитель кладе на стіл мобільний телефон.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, які запитання допоможуть більше дізнатися про телефон.

2. Постав ці запитання.

Вправа 28

Читаемо та запитуємо

Розділ (тема)

Звуки і букви. Ненаголошенні голосні [е] та [и]

Очікуваний результат

Розвиток умінь ставити запитання

Формування вмінь критично мислити

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням прочитати текст лінгвістичної казки.

Лінгвістична казка про ненаголошенні Е та И

Жили собі два веселих брати-близнюки Е та И. Вони були дуже схожими. А ще брати любили жартувати, видаючи себе один за одного. Однажды люди и плутали их. Но у багатьох словах замість Е чується И і навпаки. І хоча братам робили зауваження, вони на це не зважали.

Та дізнався про їхні пустощі дядько Наголос.

— Це що за жарти? Припиніть негайно! — наказав він братам. — Я не дозволю так жартувати і допоможу навести порядок. Тепер буду наголошувати Е та И, щоб чітко було їх чути.

Почули це брати-близнюки і припинили свої пустощі. Бо знають, що з допомогою Наголосу будуть розрізняти їх.

Завдання для учнів

1. Постав собі подані запитання.

- *Що я думаю про це?*
- *Яка нова інформація відповідає тому, що я вже знаю?*
- *Що я можу робити по-іншому після ознайомлення з новою інформацією?*
- *Як ця інформація впливає на мої погляди?*

2. Поміркуй і дай на них відповіді.

Вправа 29

Взаємні запитання

Розділ (тема)

Звуки і букви. Велика буква у словах

Очікуваний результат

Розвиток умінь ставити запитання

Формування вмінь критично мислити

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням прочитати текст лінгвістичної казки.

Лінгвістична казка про велику букву

Жила-була маленька буква. Її зовсім ніхто не помічав. Часто пропускали, не дописували. Образилася маленька буква і вирішила все змінити.

— Спробую я із середини речення стати на початок, — сказала вона.

I дивно: із малої букви вона перетворилася на велику. Всі відразу помітили велику букву. Сподобалось це їй. Але цього для букви виявилося замало. Вирішила вона писатися на початку назв міст, сіл, річок, вулиць, морів, гір. Почали поважати букву більше. Далі вона стала на початку імен, прізвищ, по батькові. Не забула завітати і до тварин і стати попереду в їхніх кличках, а також на початку слів Батьківщина, Вітчизна, Україна.

I тепер усі слова, у які вона потрапила, пишуться з великої букви.

Завдання для учнів (робота в парі)

1. Поміркуй і постав 6 «журналістських запитань»: *Хто? Що? Де? Коли? Як?* Чому? за змістом тексту лінгвістичної казки.
2. Сформулюй ці запитання і постав їх своєму однокласникові/однокласниці.

Вправа 30

Запитання до змісту тексту

Розділ

Звуки і букви

Очікуваний результат

Розвиток умінь ставити запитання

Формування вмінь критично мислити

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням прочитати (послухати) текст «Історія виникнення букв».

Історія виникнення букв

Було це дуже-дуже давно. Люди тоді жили в печерах. Але спершу там жили ведмеди. Минуло багато років, і люди виселили ведмедів із печери й оселилися в них самі.

Побачили люди на стінах своїх осель якісь таємничі знаки. Як виявилося, нічого таємничого в цих знаках не було. Це були подряпини, які залишили ведмеди, коли гострили свої кігти об стіни. Люди зрозуміли, що на рівній поверхні можна надріпати якесь зображення. З того часу і виникла на планеті писемність. Але за допомогою малюнка неможливо було розповісти про все, тому люди вирішили замінити їх буквами. Перші букви були незвичайні: літери-малюнки. Наприклад, малюнок лева означав букву «ел», орла — «о». Минуло багато років, доки люди замінили складні малюнки буквами.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, які запитання за змістом тексту можна поставити для кращого його розуміння.
2. Сформулюй запитання до змісту тексту.

До уваги вчителя!

Орієнтовні запитання до змісту тексту:

- Чому текст має саме такий заголовок?
- Чому виникла потреба в особливих знаках — буквах?
- Які мовні поняття розглядаються у тексті?
- Які таємні знаки люди побачили на стінах печер?
- Коли виникла писемність на планеті?
- Для чого людям потрібна була писемність?
- Якими були перші букви?
- Який малюнок використовувався для позначення букви «ел»? Чому?
- Який малюнок використовувався для позначення букви «о»? Чому?

Навчаємо класифікувати

Пропонуючи учням завдання на класифікацію, слід розвивати в них здатність до такої важливої операції, як комбінаторика. Що більше варіантів розподілу, то вищою буде продуктивність мислення. А ця мисленнєва якість є дуже важливою у творчій діяльності.

Вправа 31

Хто «зайвий»?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменники (назви істот)

Очікуваний результат

Розвиток умінь класифікувати предмети

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням логічний ряд із «зайвим» словом.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, яке з поданих слів *учитель, лікар, учень, музикант, художник* є «зайвим».
2. Назви «зайве» слово і поясни свою відповідь.

Вправа 32

Що «зайве»?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменники (назви неістот)

Очікуваний результат

Розвиток умінь класифікувати предмети

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням логічний ряд із «зайвим» словом.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, яке з поданих слів *понеділок, травень, вівторок, середа, четвер* є «зайвим».
2. Назви «зайве» слово і поясни свою відповідь.

Вправа 33

Класифікація предметів

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник

Очікуваний результат

Розвиток умінь класифікувати предмети

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням розглянути декілька предметів.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, у які групи можна об'єднати предмети — яблуко, грушу, банан, помідор.
2. Назви групи предметів, які можна класифікувати за формою, кольором, смаком, соковитістю.

Вправа 34

Відповідність між словами

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник

Очікуваний результат

Розвиток умінь класифікувати предмети

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням ознайомитися з групою слів.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як встановити відповідність між словами груша, ромашка, кущі, дерева, калина, малина, квіти, яблуня, волошка.
2. Склади схему, встановлюючи відповідність між цими словами.

Навчальне класифікувати

Вправа 35

Продовж ряд букв

Розділ (тема)

Звуки і букви. Українська абетка (алфавіт)

Очікуваний результат

Розвиток умінь класифікувати поняття

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням пригадати літери української абетки.

Завдання для учнів

1. Пригадай букви української абетки.

2. Продовж ряди букв:

A, E, ...

B, B, ...

Вправа 36

З якої групи?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Будова слова

Очікуваний результат

Розвиток умінь класифіковати поняття

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням слова: закінчення, іменник, префікс, корінь, прикметник, дієслово, суфікс, числівник, прислівник, займенник.

Завдання для учнів

1. Пригадай частини мови і частини слова.

2. Розподіли слова за групами:

Частини мови...

Частини слова...

Вправа 37

Логічний ряд слів

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменники (власні назви)

Очікуваний результат

Розвиток умінь класифіковати предмети

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням поглянути на карту України.

Завдання для учнів

1. Пригадай назви сусідніх з Україною країн.

2. Продовж логічний ряд слів: *Україна, ...*

Вправа 38

Допиши ряди слів

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменники (загальні назви)

Очікуваний результат

Розвиток умінь класифікувати предмети

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням пригадати назви нот і музичних інструментів.

Завдання для учнів

1. Назви ноти і музичні інструменти.

2. Допиши ряди слів:

Do, ...

Ti mara, ...

Вправа 39

Аналіз помилкових класифікацій

Розділ (тема)

Слово. Частини мови

Очікуваний результат

Розвиток умінь визначати помилкові класифікації

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням ознайомитися з класифікацією видів транспорту.

Завдання для учнів

1. Пригадай назви видів транспорту.

2. Ознайомся з поданою класифікацією видів транспорту: швидкий, наземний, підземний, чудовий, повітряний, водний, зручний, дорогий, повільний, гарний, улюблений, на замовлення, на далекі відстані, власний.

3. Знайди помилки у класифікації та прокоментуй їх.

Навчаємо спостерігати

Спостереження — активний процес, під час якого учень спостерігає за предметами та явищами і визначає їхні істотні ознаки. Сутність спостереження полягає в тому, що потрібно чітко знати, що і як розглядати, ґрунтовно й повністю зануритися у власні думки і навчитися ставити запитання щодо того, чого можна навчитися завдяки спостереженню.

Вправа 40

Що змінилося?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь спостерігати й аналізувати

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель добирає парні малюнки, які містять відмінності.

Завдання для учнів

1. Роздивися перший малюнок і запам'ятай усе, що зображене на ньому.

2. Проаналізуй парний малюнок і поясни, що змінилося.

Вправа 41

Роздивись — запам'ятай — назви — намалюй

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь спостерігати й аналізувати

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель ставить перед учнями один із предметів (наприклад, м'яку іграшку кошеня) і просить дітей уважно його роздивитися. Потім пропонує учням з плющити очі, а сам у цей час прибирає предмет і просить дітей згадати й назвати всі його деталі. Тоді знову показує дітям цей предмет і колективно обговорює з ними те, що учні назвали, а що не помітили й не назвали, що залишилося по увагою створеного в дітей мисленнєвого образу цього предмета.

Завдання для учнів

1. Роздивись предмет і запам'ятай його.
2. Назви всі деталі предмета і намалюй його.

Вправа 42

Спостережливість

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь спостерігати

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням ознайомитися з відеоматеріалами про велику синицю і чорну синицю.

Завдання для учнів

1. Роздивись і порівняй синичок за поданими запитаннями:
 - Чи однакового розміру ці птахи?
 - Чи однакового кольору ці пташки?
 - Чи однакове оперення мають ці синички?
 - Чи однаково співають ці пернаті красуні?
 - Які ще запитання допоможуть дізнатися про щось нове про цих синичок?
2. Розкажи, чим схожі і чим відрізняються синички.

Вправа 43

На що схожий?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь спостерігати й аналізувати

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням уважно роздивитися листочок клена.

Завдання для учнів

1. Роздивися листочок клена і скажи, на що він схожий.
2. Обведи контури листочка у зошит і опиши його.

Вправа 44

Знайди подібний предмет

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь спостерігати й аналізувати

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням роздивитися навколо себе.

Завдання для учнів

1. Роздивися предмети, які розташовані навколо тебе у класній кімнаті.
2. Назви серед них ті, які мають квадратну форму.

Вправа 45

Культура спілкування

Розділ (тема)

Мова і мовлення. Культура спілкування

Очікуваний результат

Розвиток умінь спостерігати й аналізувати

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням прокоментувати ситуації, які трапилися з учнів

Завдання для учнів

1. Проаналізуй ситуації:

- Учні зайшли до читального залу бібліотеки і почали голосно розмовляти між собою.
- Учні працювали в читальному залі бібліотеки. Рантом в одного з них дзвінів телефон, і він почав розмовляти з додзвонювачем.

2. Поясни, які правила культури спілкування порушили учні.

Вправа 46

Культура мовлення

Розділ (тема)

Мова і мовлення. Культура мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь слухати й аналізувати почуте

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням послухати сполучення слів.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як віправити мовленнєві помилки: *пробачте мене, будь ласка; вибачаюсь перед тобою.*
2. Поясни, як правильно сказати.

Вправа 47

Хто більше?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Прикметник

Очікуваний результат

Розвиток умінь спостерігати за ознаками предметів

Формування вмінь добирати прикметники

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням схему у формі сонця з променями.

Завдання для учнів (*індивідуальна, робота в парі*)

1. Поміркуй, якими словами — назвами ознак предмета *стіл* — потрібно заповнити схему.
2. Заповни схему дібраними прикметниками.
3. Позмагайтесь, хто більше добере таких ознак.

Вправа 48

Відгадай слово за ознаками

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Прикметник

Очікуваний результат

Розвиток умінь добирати слова за ознаками

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням схему у формі сонця з променями, заповнену прикметниками.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, який предмет має такі ознаки: *зелений, смугастий, соковитий, солодкий, смачний, кулястий.*
2. Відгадай слово — назву предмета з такими його ознаками.

Вправа 49

Ознаки поняття

Розділ (тема)

Звуки і букви. Голосні і приголосні звуки

Очікуваний результат

Розвиток умінь спостерігати за ознаками понять

Формування вмінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням дати обґрунтовані відповіді на запитання, звертаючи увагу на спосіб вимови, характер звучання і складотворчу (нескладотворчу) ролі звуків.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як дати відповіді на запитання:

- Чому звуки [a], [y], [e], [i], [o] є голосними?
- Чому звуки [б], [в], [г], [ð], [ж], [з] є приголосними?

2. Дай відповіді на запитання і прокоментуй їх.

Вправа 50

Визнач за ознаками

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник. Рід іменників

Очікуваний результат

Розвиток умінь спостерігати за ознаками понять

Формування вмінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням дати обґрунтовані відповіді на запитання, звертаючи увагу на істотні ознаки іменників різних родів.

Завдання для учнів

1. Визнач рід іменників *сестра* і *брат* за основними ознаками.

2. Обґрунтуй свою відповідь за зразком:

Іменник *учениця* — _____ роду, тому що...

Іменник *учень* — _____ роду, тому що...

До уваги вчителя!

Орієнтовна відповідь

Іменник *учениця* — жіночого роду, тому що: називає особу жіночої статі; має закінчення *-я*; можна підставити займенники *вона, моя*.

Іменник *учень* — чоловічого роду, тому що: називає особу чоловічої статі; має нульове закінчення; можна підставити займенники *він, мій*.

Навчаємо давати визначення поняттям

Прийом «характеристика» передбачає перелік лише деяких внутрішніх, істотних властивостей людини, явища, предмета, а не тільки його зовнішнього вигляду, як це робиться за допомогою опису. Цю роботу можна розглядати як пропедевтичну, що дає можливість формувати вміння давати визначення поняттям.

Прийом «порівняння» дає змогу виявити схожість і відмінність між предметами, явищами за їхніми істотними ознаками. Його можна використовувати для тренування вмінь працювати з поняттями.

Вправа 51

Встанови відповідність

Розділ (тема)

Текст. Типи текстів

Очікуваний результат

Розвиток логічного й аналітичного мислення

Формування вмінь визначати поняття

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням прочитати поняття і його визначення.

Завдання для учнів

1. Пригадай визначення понять «текст-розповідь», «текст-опис», «текст-міркування».
2. Встанови відповідність між поняттям і визначенням поняття за допомогою стрілок.

Текст-опис

{ текст, у якому є роздуми
про когось або про щось

Текст-розповідь

{ текст, у якому є опис когось
або чогось

Текст-міркування

{ текст, у якому є повідомлення
про когось або про щось

Вправа 52

Як визначити поняття?

Розділ (теми)

Слово. Частини мови. Іменник. Прикметник
Очікуваний результат

Розвиток логічного й аналітичного мислення
Формування змін визначати поняття

Інструкція для вчителя

Учитель спочатку пропонує учням дати відповіді на запитання, а потім — відповісти на запитання.

- *Що називають слова?*
- *На які питання вони відповідають?*

Завдання для учнів

1. Дай визначення поняттям «іменник» і «прикметник», використовуючи по- дані запитання.
2. Наведи приклади слів, які належать до цих частин мови.

Вправа 53

Де помилка?

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Дієслово. Числівник
Очікуваний результат

Розвиток логічного й аналітичного мислення
Формування змін визначати поняття

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням ознайомитися з визначенням понять.

Завдання для учнів

1. Пригадай істотні ознаки понять «займенник» і «числівник».
2. Назви помилки. Виправ їх.
 - *Дієслово — частина мови, яка вказує на дію предмета і відповідає на питання що робити? що робить? що зробить? що буде робити?*
 - *Числівник — частина мови, яка називає кількість предметів і відповідає на питання скільки?*

Вправа 54

Найточніше визначення поняття

Розділ (тема)

Слово. Будова слова

Очікуваний результат

Розвиток логічного й аналітичного мислення

Формування умінь визначати поняття

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням визначення понять.

Завдання для учнів

1. Пригадай істотні ознаки понять «закінчення» й «основа».

2. Назви найточніші визначення цих понять.

- Закінчення — змінна частина слова.
- Закінчення — частина слова, яка стоїть у кінці слова.
- Закінчення — змінна частина слова, яка служить для зв'язку слів у реченні.
- Основа — частина слова без закінчення.
- Основа — частина слова, яка містить корінь.
- Основа — частина слова без закінчення, яка виражає основне значення слова.

Вправа 55

Розрізни поняття

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник. Дієслово

Очікуваний результат

Формування умінь визначати поняття

Розвиток умінь обґрунтовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням групи слів.

Завдання для учнів

1. Визнач, до якої частини мови належать словаожної групи. Обґрунтуй свою думку.

- Праця, світло, радість, письмо, читання, мовлення, мислення.
- Працювати, світити, радіти, писати, читати, розмовляти, мислити.

2. Назви спільні й відмінні ознаки слівожної із груп.

Вправа 56

Дай визначення поняттю

Розділ (тема)

Слово. Значення слова. Синоніми. Антоніми

Очікуваний результат

Формування умінь визначати поняття

Розвиток умінь складати деформовані речення

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням пригадати визначення понять.

Завдання для учнів

1. Склади визначення понять із деформованих речень.

- *близькі, за, слова, синоніми, значенням*
- *значенням, антоніми, протилежні, слова, за*

2. Наведи приклади таких слів.

Вправа 57

Здогадайся, що за поняття

Розділ (тема)

Речення. Види речень за метою висловлювання

Очікуваний результат

Формування умінь визначати поняття

Розвиток умінь обґрунтовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням пригадати визначення понять.

Завдання для учнів

1. Визнач вид речення за істотними ознаками.

Речення { *містить повідомлення про когось або про щось*
 { *у кінці стоїть крапка або знак оклику*

Речення { *містить питання про когось або про щось*
 { *у кінці стоїть знак питання або знак питання і знак оклику*

Речення { *містить спонукання до дії, прохання*
 { *у кінці стоїть крапка або знак оклику*

2. Наведи приклади таких речень. Обґрунтуй свою думку.

Вправа 58

Дай характеристику поняттям

Розділ (тема)

Звуки і букви. Звуковий розбір слова.

Очікуваний результат

Формування вмінь характеризувати поняття

Розвиток умінь виконувати звуковий розбір слів

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням виконати звуковий розбір слова з обґрунтуванням думки.

Завдання для учнів

1. Виконай звуковий розбір іменника *Україна*.

2. Дай характеристику поняттям за зразком:

- *Звук [у]* Голосний, тому що...
Ненаголошений, тому що...
- *Звук [к]* Приголосний, тому що...
Глухий, тому що...
Твердий, тому що...

Вправа 59

Охарактеризуй поняття

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник

Очікуваний результат

Формування вмінь характеризувати поняття

Розвиток умінь виконувати морфологічний розбір слів

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням виконати морфологічний розбір слова з обґрунтуванням думки.

Завдання для учнів

1. Виконай розбір іменника як частини мови *країна* (*Моя країна — Україна*).

2. Дай характеристику поняттям за зразком:

Країна

- *Іменник, тому що...*
- *Назва неістоти, тому що...*
- *Загальна назва — тому що...*
- *Одніна, тому що...*
- *Жіночий рід, тому що...*
- *Називний відмінок, тому що...*
- *Підмет, тому що...*

Навчаємо приймати рішення

Раціональне рішення — продумане рішення, прийняте на основі вибору, порівняння варіантів і врахування багатьох чинників. На прийняття рішень впливає безліч факторів. По-перше, це внутрішні потреби, цінності та вподобання людини. Важливо, щоб вона знала, чого хоче, що їй подобається, що їй необхідно і що вона цінує. По-друге, це зовнішні чинники — правила та закони, яких потрібно дотримуватися, очікування інших людей, зовнішні обставини життя людини. Для генерування рішень використовують різні способи та методи.

Вправа 60

Завжди є вибір

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь передбачати результати або наслідки прийнятого рішення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням пригадати казку «Червона Шапочка» і сказати, хто зустрів дівчинку в лісі. Потім педагог ставить запитання й обговорює з дітьми вибір головної геройні казки. На наступному етапі пропонує своїми словами сформулювати висновок: «Кожне рішення має свої результати або наслідки».

Завдання для учнів

1. Візьми участь в обговоренні.

- Який вибір мала Червона Шапочка, коли зустріла вовка?
- Який вибір зробила дівчинка?
- Які наслідки мав вибір головної геройні казки?

2. Зроби висновок своїми словами.

Вправа 61

Аналізуємо рішення

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь аналізувати рішення і робити висновки

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель моделює ситуацію: «Тетянка вирішила допомогти Марійці виконати контрольну роботу з української мови» і пропонує учням проаналізувати її на- мір за поданими запитаннями.

Завдання для учнів

1. Проаналізуй рішення.

- Яке це рішення: правильне чи неправильне?
- До яких наслідків може привести таке рішення?
- Які можуть бути результати такого рішення?
- Як вчинив би / вчинила б ти?

2. Зроби висновок.

Вправа 62

Аналізуємо наслідки рішень

Розділи (теми)

Мова і мовлення. Текст

Очікуваний результат

Розвиток умінь аналізувати наслідки рішень

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням скласти розповідь на певну тему.

Завдання для учнів

1. Склади розповідь на тему: «Запізнення на урок».

2. Проаналізуй наслідки рішення.

- Чому такі наслідки?
- Яке рішення призвело до таких наслідків?
- Як варто було вчинити?

3. Візьми участь в обговоренні та зроби висновок.

Вправа 63

Зважені рішення

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь приймати зважені рішення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель спочатку моделює ситуацію: «Твій найкращий друг/подруга пропустив/пропустила урок української мови, на якому вчителька пояснювала дуже важливу тему: «Поділ слів на склади». Йому/їй треба наздоганяти пропущений матеріал, але тобі хочеться пограти з ним/нею у комп’ютерні ігри».

Завдання для учнів

1. Прийми зважене рішення, користуючись порадами.

Зупинись — не поспішай! Спершу подумай, як ти можеш учинити.

Оціни наслідки — уяви, що ти відчуватимеш і що відчуватимуть інші люди, яких стосується твоє рішення. Якщо ці почуття приємні, рішення — правильне. А якщо неприємні — подумай, як іще можна вчинити.

Вибери і дій — обери правильне рішення і зроби це.

2. Поясни уявному другові/подрузі тему: «Поділ слів на склади».

3. Добери слова для поділу на склади і запропонуй це завдання другові/подрузі.
Перевір правильність виконання завдання.

Bправа 64

Приймаємо зважені рішення

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь приймати зважені рішення

Формування вмінь зв’язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель моделює ситуацію: «Тобі вже час виконувати домашнє завдання з української мови, а хочеться ще пограти на планшеті».

Завдання для учнів

1. Прийми зважене рішення.

2. Поясни свій вибір.

3. Поміркуй, як продовжити речення.

- Я вмію приймати зважені рішення, наприклад, я...

- Я завжди буду приймати зважені рішення, наприклад, ...

Навчаємо мислити асоціативно

Асоціативне мислення — це мислення, під час якого в людини у думках виникають різні образи, пов’язані з конкретною ситуацією або символом. Саме асоціативне мислення є основою творчого процесу.

Асоціативне мислення є дуже важливим для роботи мозку, оскільки саме на цій здатності базується пам’ять і вміння генерувати ідеї. Особливістю асоціативного мислення є те, що його можна неперервно розвивати, що уможливлює розширення творчого потенціалу особистості учня.

Вправа 65

Елементи природи

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток асоціативного мислення

Формування вмінь зв’язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням знайти елементи природи на малюнках з абстрактними зображеннями.

Завдання для учнів

1. Роздивися малюнки.

2. Розкажи, на які елементи природи схожі ці зображення.

Вправа 66

На кого ти схожий?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток асоціативного мислення

Формування вмінь обґрутовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням уважно подивитися одне на одного.

Завдання для учнів (робота в парі)

1. Уважно подивись на свого співрозмовника.
2. Розкажи, на кого схожий/схожа твій/твоя однокласник/однокласниця за зразком:
 - *Ти схожий/схожа на..., тому що...*
 - *Ти мені нагадуєш..., тому що...*
 - *Я впізнаю в тобі..., тому що...*

 Вправа 67

Що нагадує тобі?

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток асоціативного мислення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням пригадати картини природи.

Завдання для учнів

1. Пригадай, як виглядають хмари на небі.
2. Розкажи, що нагадують тобі хмари (на що вони схожі).

 Вправа 68

Добери слова

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник

Очікуваний результат

Розвиток асоціативного мислення

Формування вмінь добирати іменники

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує на дошці учням слова — назви предметів, які відповідають відчуттям тепла та холоду.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як доповнити ряди словами — назвами предметів, які відповідають поданим відчуттям.
 - *Тепло — літо, сонце, ...*
 - *Холод — зима, мороз, ...*
2. Назви дібрані іменники.

Вправа 69

Добери ознаки

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Прикметник

Очікуваний результат

Розвиток асоціативного мислення

Формування вмінь добирати прикметники

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням на дошці слова — назви ознак предметів, які характеризують *літо і зиму*.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як доповнити ряди словами — назвами ознак предметів, які характеризують ці пори року.

- *Літо — тепле, сонячне, ...*
- *Зима — холодна, морозяна, ...*

2. Назви дібрани прикметники.

Вправа 70

Характерні ознаки

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Прикметник

Очікуваний результат

Розвиток асоціативного мислення

Формування вмінь добирати прикметники

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням характерні ознаки *сонця і дня, школи і навчання*.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як доповнити ряди:

- *Сонце — яскраве, ...*
- *День — світлий, ...*
- *Школа — сучасна, ...*
- *Навчання — цікаве, ...*

2. Назви дібрани слова, які є характерними ознаками цих явищ.

Навчаємо мислити критично

Критичне мислення — це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини: аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; бачити проблеми, ставити запитання; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, приймати рішення та обґруntовувати його.

Цих мисленнєвих операцій можна й необхідно навчати в початковій школі, а на наступних етапах — удосконалювати і тренувати їх.

Вправа 71

Взаємне навчання

Розділ (тема)

Звуки і букви. Апостроф

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Педагог пропонує учням під час роботи в парі по черзі виконати роль учителя.
Завдання учителя-учня

Пояснити навчальний матеріал із теми «Апостроф» однокласникам, відповісти на його запитання, запропонувати свої запитання до теми, зробити загальні висновки.

Завдання для учнів (робота в парі)

1. Поясни навчальний матеріал із теми «Апостроф» однокласникам, дай відповіді на його запитання.

2. Постав свої запитання до теми, зроби загальні висновки.

Вправа 72

Діаграма Венна

Розділ (теми)

Слово. Частини мови. Іменник. Прикметник

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь встановлювати спільні й відмінні ознаки мовних понять

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням за допомогою діаграми Венна (двох великих кіл, які частково накладаються одне на одне так, щоб посередині утворити спільний простір) встановити спільні й відмінні ознаки граматичних понять.

Завдання для учнів (робота в парі)

1. Визнач спільні й відмінні ознаки понять «іменник» і «прикметник».
2. Прокоментуй діаграму Венна, називаючи спільні й відмінні ознаки цих частин мови.

До уваги вчителя!

Спільні ознаки: частина мови; змінюються за числами та відмінками; можуть виконувати роль головних членів речення (підмета і присудка).

Відмінні ознаки: іменник називає предмет, прикметник називає ознаку предмета; іменник відповідає на питання *хто?* *що?*, прикметник відповідає на питання *який?* *яка?* *яке?* *які?*; є іменники — назви істот і неістот, іменники — власні і загальні назви; іменник має рід, прикметник змінюється за родами; іменник виступає головним і другорядним членом речення, прикметник найчастіше виконує роль другорядного члена речення.

Вправа 73

Вільне письмо

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Дієслово

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь узагальнювати і систематизовувати

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням протягом 5 хвилин записати все, що вони знають із запропонованої теми, не відриваючи ручки від аркуша паперу чи зошита.

Завдання для учнів

1. Запиши все, що ти знаєш із теми «Дієслово».
2. Узагальни і систематизуй свої знання з цієї теми.

Вправа 74

Довільне есе

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Числівник

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь узагальнювати і систематизувати

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням написати есе — текст-розвідь на певну тему у довільній формі.

Завдання для учнів

1. Узагальни і систематизуй свої знання з теми «Числівник».

2. Напиши есе про числівник як частину мови.

Вправа 75

Аргументоване есе

Розділи (теми)

Мова і мовлення. Текст

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням написати есе — текст-міркування.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як продовжити думку: *Настрій у мене різнокольоровий, тому що...*

2. Напиши есе про свій настрій в аргументованій формі.

Вправа 76

Сенкан

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Прикметник

Очікуваний результат

Формування вмінь критично мислити

Розвиток мовленнєво-творчих умінь

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням скласти вільний вірш із п'яти рядків (сенкан) про *прикметник*, що узагальнює інформацію, яку отримали учні під час вивчення цієї теми.

Спочатку педагог ознайомлює дітей із пам'яткою щодо складання сенкану.

Зразок пам'ятки

1-й рядок — тема, предмет (іменник, який є темою сенкану);

2-й рядок — ознака предмета (два прикметники, які є назвами ознак предмета і пов'язані з темою);

3-й рядок — дія предмета (три дієслова, які є назвами дій предмета і пов'язані з темою);

4-й рядок — фраза з кількох слів, яка виражає ставлення до теми, висловлюється розуміння теми;

5-й рядок — іменник-синонім, який є висновком теми.

На наступному етапі пропонує учням зразок орієнтовного сенкану про *вчителя*.

Учитель.

Освідчений, досвідчений.

Навчає, розвиває, виховує.

Майстер своєї справи.

Наставник.

Завдання для учнів

1. Проаналізуй зміст пам'ятки щодо складання сенкану.

2. Склади вільний вірш (сенкан) про *прикметник*.

До уваги вчителя!

Орієнтовний сенкан про *прикметник*.

Прикметник.

Влучний, доцільний.

Збагачує, уточнює, увиразнює.

Помічник іменника.

Частина мови.

Орієнтовний сенкан про *прикметник*.

Прикметник.

Важливий, потрібний.

Урізноманітнює, прикрашає, характеризує.

Ознака предмета.

Частина мови.

Навчаємо мислити логично

Вправа 77

Система «Поміч»

Розділи

Мова і мовлення. Текст

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь аналізувати зміст тексту

Інструкція для вчителя

Учитель спочатку пропонує учням прочитати лінгвістичний текст, використовуючи позначки на полях («✓» — це я знаю; «+» — це нова інформація; «-» — ця інформація суперечить тому, що я знаю; «?» — ця інформація дивує мене), а потім — заповнити таблицю, коротко записавши до неї виділені на першому етапі положення. На наступному етапі вчитель організовує обговорення результатів роботи.

Завдання для учнів

1. Прочитай текст, використовуючи подані позначки на полях.

2. Заповни таблицю і візьми участь в обговоренні тексту.

Вправа 78

Сітка Ельвермана

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Дієслово. Неозначенна форма дієслова

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

На уроці української мови вчитель формулює проблему: «Як називається кінцева частина дієслів у неозначеній формі (-ти, -ть) — суфікс чи закінчення?», над якою учні класу будуть працювати під час засвоєння нового матеріалу, їй ознайомлює учнів із таблицею, у якій є заголовки: Так — Ні. У двох колонках «Так» і «Ні» учні фіксують аргументи, що схвально або заперечно відповідають змісту проблеми. Кожний учень робить свій висновок щодо поставленої вчителем проблеми.

Потім учитель роздає учням аркуші паперу з клейовою основою, на яких записані їхні імена та прізвища. Учні по черзі виходять до дошки і наклеюють папірці відповідно до власних переконань. Далі вчитель розподіляє клас на дві групи і проводить дискусію зі згаданого вище питання.

Завдання для учнів

1. Визнач, як називається кінцева частина дієслів у неозначеній формі (-ти, -ть).
2. Візьми участь у дискусії і наведи переконливі аргументи на захист своєї позиції.

До уваги вчителя!

Орієнтовна відповідь: кінцеву частину дієслів у неозначеній формі -ти, -ть називають суфіксом; ця частина дієслова стоїть наприкінці слова, але не є його закінченням, тому що дієслова в неозначеній формі не змінюються, а отже, — не мають закінчень.

Вправа 79

Гроно

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь встановлювати зв'язки між поняттями

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням написати опорне слово *іменник* і записати слова й сполучення слів, які спадають на думку з обраної теми (стільки ідей, скільки дозволить час). Далі просить установити зв'язки між записаними поняттями. Педагог нагадує дітям правила, яких необхідно дотримуватися під час виконання завдання.

- Записувати всі думки, які спадають на думку.
- Не зупинятися, доки є час на запис ідей.
- Встановлювати якомога більше зв'язків між поняттями.

Завдання для учнів

1. Запиши слова і сполучення слів, які спадають на думку з теми «Іменник».
2. Встанови зв'язки між поданими поняттями за допомогою стрілок.

До уваги вчителя!

Орієнтовні записи: член речення, рід іменників, знахідний відмінок, частина мови, називає предмет, називний відмінок, відповідає на питання *хто?*, назви істот, орудний відмінок, підмет, чоловічий рід, число іменників, загальні назви, місцевий відмінок, одна, назви неістот, присудок,

жіночий рід, відповідає на питання *що?*, клічний відмінок, власні назви, множина, відмінки іменників, середній рід, головний член речення, родовий відмінок, другорядний член речення, давальний відмінок.

Орієнтовні зв'язки: іменник, частина мови, називає предмет, відповідає на питання *хто?*, відповідає на питання *що?*; відповідає на питання *хто?*, назви істот; відповідає на питання *що?*, назви неістот; назви істот, назви неістот; власні назви, загальні назви; іменник, рід іменників, число іменників, відмінки іменників; рід іменників, жіночий рід, чоловічий рід, середній рід; число іменників, одна, множина; відмінки іменників, називний відмінок, родовий відмінок, давальний відмінок, знахідний відмінок, орудний відмінок, місцевий відмінок, клічний відмінок; член речення, головний член речення, підмет, присудок, другорядний член речення; головний член речення, підмет, присудок.

Вправа 80

Збережіть останнє слово за мною

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Займенник

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

На уроці української мови вчитель пропонує учням тему для обговорення на основі прочитаного тексту «Сім'я займенника», поданого у вправі підручника. Учень, який розпочинає обговорення проблеми, передає «естафету» іншому. Після повного обговорення і коментування слово повертається до того учня, який розпочинав цей вид діяльності. Таким чином, він отримує право підбити підсумки, сформулювати висновки, висловити власне бачення проблеми, погодившись із тим, що говорили інші, чи заперечити, доводячи свою думку.

Завдання для учнів

1. Візьми участь в обговоренні тексту.
2. Сформулюй висновки, вислови власне бачення проблеми, погодившись із тим, що говорили інші, чи запереч, доводячи свою думку.

Вправа 81

Знаємо — хочемо дізнатися — дізналися

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Службові слова

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь відповідати на запитання

Інструкція для вчителя

Учитель називає тему і пропонує учням подумати над тим, що вони вже знають із цієї теми.

Завдання для учнів (робота в парі)

1. Заповни таблицю «Службові слова», фіксуючи в колонках: «Що знаю?», «Про що хочу дізнатися?», «Про що дізнався/дізналася?».
2. Дай відповіді на запитання, на які хотів/хотіла одержати відповіді твій співрозмовник твоя співрозмовниця.

Вправа 82

Карусель

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Числівник

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь відповідати на запитання і формулювати висновки

Інструкція для вчителя

Під час вивчення теми (наприклад, «Числівник») учитель роздає кожній групі учнів по одному аркушу із запитанням із цієї теми. Учні у групах обговорюють відповідь на це запитання. На аркуші під кожним запитанням вони записують відповідь. Аркуш складається таким чином (у вигляді гармошки), щоб відповідь була прихована, а залишається тільки запитання і місце для відповіді на нього. У такий спосіб групи обмінюються аркушами.

Робота повторюється, тільки з іншим запитанням. Приховану відповідь попередньої групи відкривають і читати не дозволяється. Процес повторюється доти, доки аркуш не повертається до групи, яка першою давала на нього відповідь. На завершальному етапі роботи групи знайомляться з усіма варіантами відповідей і знайомлять із ними учнів усього класу. Учитель підсумовує роботу, формулює висновки, акцентуючи увагу на точній, правильній відповіді.

Насамперед мисливти критично

Завдання для учнів (робота у групах)

1. Дай відповіді на поставлені запитання.
2. Сформулюй висновки з теми.

До уваги вчителя!

Орієнтовні запитання: 1. Чому числівник має таку назву? 2. Що означають числівники? 3. На які питання відповідають числівники? 4. З якою частиною мови зв'язуються у реченні числівники? 5. Яку роль у реченні виконують числівники?

Вправа 83

Класифікаційний огляд

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Дієслово. Морфологічний розбір дієслова як частини мови.

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь узагальнювати і систематизовувати

Розвиток умінь виконувати морфологічний розбір частин мови

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням «мозковий штурм», у результаті якої вони пригадують свої знання з певної теми, а потім — узагальнюють і систематизовують їх.

Завдання для учнів

1. Пригадай, що ти знаєш про дієслово.
2. Узагальни і систематизуй знання з теми «Дієслово».
3. Виконай розбір дієслова як частини мови.

До уваги вчителя!

Орієнтовний «мозковий штурм»: дієслово, називає дію предмета, однина, множина, присудок у реченні, теперішній час, минулий час, майбутній час, відповідає на питання *що робити? що зробити? що робив? що буде робити?* частина мови, головний член речення, чоловічий рід, жіночий рід, середній рід, неозначена форма дієслова, *не* з дієсловами.

Орієнтовний класифікаційний огляд: частина мови (називає дію предмета, відповідає на питання *що робити? що зробити? що робив? що буде робити?*); змінювання за часами (має форми теперішнього, минулого і майбутнього часів); змінювання за числами (має форми одинини і множини); змі-

ніювання дієслів минулого часу за родами (мають форми чоловічого, жіночого і середнього родів); синтаксична роль у реченні (головний член речення — присудок); має неозначену форму; правопис дієслів (*не* з дієсловами пишеться окремо).

Вправа 84

Кубування

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Розвиток умінь відповідати на запитання

Інструкція для вчителя

Учитель використовує кубик із написаними на кожній грані вказівками щодо виконання завдань і пропонує учням відповісти на 6 запитань, що стосуються істотних ознак поняття або предмета (наприклад, тварини (ведмедя)). На гранях куба зазначаються такі вказівки:

1. Опиши це. (Зазнач колір, форму, розміри).
2. Порівняй це. (На що це схоже? Від чого це відрізняється?).
3. Добери асоціації. (Про що змушує подумати? Що спадає на думку?).
4. Проаналізуй це. (Скажи, яким чином це зроблено. Ти це знаєш? Ти можеш це вигадати?).
5. Розкажи про застосування. (Знайди використання. Яким чином це можна застосувати?).
6. Запропонуй аргументи «за» або «проти» цього. (Що в ньому доброго чи поганого? Займи певну позицію, використай усі можливі аргументи).

Завдання для учнів (робота у групах)

1. Пригадай усе, що знаєш про ведмедя.
2. Дай відповіді на запитання вчителя, що стосуються істотних ознак цієї тварини, за зразком.

До уваги вчителя!

Орієнтовний приклад «Кубування»

1. Ведмідь — дика кошлата тварина, яка живе в лісі, зимує у барлозі, по-люблляє мед.
2. Ведмідь — означає «той, хто їсть мед», медоїд.

3. Ведмідь — клишоногий, топтигін, ведме жа.
4. Великий, клишоногий, вайлуватий, старий, голодний, чорний, бурий, гімалайський, білий.
Побачити, зустріти, вислідити (ведмедя).
Реве, ричить, смокче (лапу), спить.
5. *Фразеологізм*. Ведмідь на вухо наступив (немає музичного слуху); вед-
межа послуга; дивитися ведмедем.
Прислів'я. Два ведмеди в одному барлозі не живуть; для ведмедя зима —
одна ніч.
Загадка. Клишоногий, вайлуватий, смокче у барлозі лапу, вміє голосно
ревіти, називається... (*ведмідь*).
6. Значення для людини (*джерело — Вікіпедія*).
Промислове значення ведмедя невелике, полювання на нього на
більшості території заборонене або обмежене. Шкура використовується
переважно для килимів, м'ясо — для харчування.
Місцями ведмідь ушкоджує посіви (особливо овес), може руйнувати
пасіки та, при нестачі природних кормів, нападати на свійську худобу.
Зустріч із ведмедем може бути смертельно небезпечною. Як правило, цей
звір уникає зустрічі з людиною, але близька випадкова зустріч, особли-
во з шатуном узимку або з ведмедицєю, що опікується ведмежатами,
може закінчитися загибеллю чи тяжкими ушкодженнями. Як вважають
досвідчені мисливці, під час зустрічі з ведмедем в жодному разі не мож-
на тікати: треба залишатися на місці, очікуючи, коли ведмідь піде геть,
і не робити різких рухів. Якщо ведмідь все ж таки пішов на людину,
радять впасти ниць та не ворушитися, прикидаючись мертвим, доки звір
не піде. Інколи у таких випадках ведмідь може накидати на лежачу лю-
дину купу гілок та сміття, «ховаючи» її як запас їжі.

Вправа 85

Кутки

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник. Рід іменників

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням спочатку дати відповідь на запитання: *До якого роду належить іменник учитель?*, а потім просить зайняти певну позицію щодо

змісту цього завдання. Обравши позицію, учень фіксує на папері докази на її користь. Після закінчення цього етапу формуються групи прихильників обраної точки зору. Під час спільної роботи учні добирають переконливі аргументи на її захист. Відожної групи виступає один учасник. Як підсумок, кожен учень записує всі точки зору й основні аргументи і робить власний висновок щодо остаточного погляду на проблему.

Для роботи вчитель добирає запитання тільки відкритого типу. Учням пропонується записати у таблицю кілька аргументів на підтвердження чи заперечення тези, закладеної в запитанні.

Завдання для учнів

1. Визнач, до якого роду належить іменник *учитель*.
2. Дай переконливу аргументовану відповідь на запитання вчителя.

Do uваги вчителя!

Орієнтовна відповідь

Іменник *учитель* належить до чоловічого роду, тому що має нульове закінчення і до нього можна підставити допоміжні слова (займенники *він, мій*).

Вправа 86

Передбачення

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь висловлювати передбачення

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням зробити передбачення за загадками.

- Як я літаю, то спокою не маю: ви за мною бігаєте (передбачення учнів). А як мое чадо до вас лізти радо, ви його об землю кидаєте (передбачення учнів). Отак бува в літі (передбачення учнів). Де ж та правда в світі? (Слово-відгадка).
- Що то воно: у воді водиться (передбачення учнів), з хвостом родиться (передбачення учнів), а як виростає, хвіст відпадає? (Слово-відгадка)

Завдання для учнів

1. Зроби попередні передбачення під час відгадування загадок.
2. Відгадай загадки і назви слова-відгадки.

Вправа 87

Кероване читання з передбаченням

Розділи (теми)

Мова і мовлення

Слово. Частини мови. Іменник

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь висловлювати передбачення

Інструкція для вчителя

Учитель після ознайомлення учнів із назвою тексту «Чому іменники мають таку назву?» та перед читанням його ставить запитання, які дають можливість зробити припущення, про що саме буде текст лінгвістичної казки. Текст розподіляється на частини, і далі учні читають його за частинами. Учитель передбачає зупинки на найбільш цікавих місцях, створюючи інтригувану ситуацію очікування. Після читанняконої частини вчитель ставить учням запитання, а потім пропонує зробити передбачення стосовно того, що буде далі. Після читання наступної частини це передбачення аналізується.

Лінгвістична казка про іменник

Є на світі звичайна і незвичайна країна Предметія. Звичайна тому, що живуть у ній предмети і речі, люди і тварини. А незвичайна тому, що в ній тільки два міста: Хто? і Що? У місті Хто? живуть люди і тварини. У місті Що? — усі інші предмети. Керує країною незвичайний король — Іменник. Так назвали його після того, як почав давати назви, клички, імена всім, хто жив у країні. І ось одного разу, зібравшись на велику раду, вирішили жителі країни називатися іменем свого короля — іменниками.

Завдання для учнів

1. Читай текст і розмірковуй: «Що буде далі?»
2. Роби аргументовані передбачення.

Вправа 88

Доповідач — респондент

Розділи (теми)

Мова і мовлення

Слово. Значення слова. Антоніми

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь переказувати текст

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням прочитати поданий текст лінгвістичної казки і запам'ятати його. Потім два учні виходять до дошки. Один переказує зміст прочитаного. Другий уважно слухає. Потім усе, що було пропущено, показує за допомогою рухів, жестів, міміки. А перший учень намагається доповнити розповідь тим, про що ще не було сказано.

Лінгвістична казка про антоніми

Жили на одній вулиці по сусіству два хлопчики. І хоч однакові імена мали — Антони, були вони зовсім різні. Один низький, інший високий, один добрий, інший злий, один щедрий, інший скупий. Виростили Антони і вирішили подорожувати. Той пішов на південь, а той — на північ. А коли прощалися, один плакав, а інший — сміявся. Не судилося Антонам повернутися в рідне село, і в пам'ять про них люди стали називати протилежні слова антонімами.

Завдання для учнів

1. Прочитай текст казки і підготуйся до детального переказу.
2. Зроби детальний переказ тексту, скориставшись підказками однокласника.

Вправа 89

Порушена послідовність

Розділ (тема)

Звуки і букви. Голосні і приголосні звуки

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь встановлювати порушену послідовність частин тексту

Інструкція для вчителя

Учитель записує частини лінгвістичної казки на окремих аркушах паперу. Кількість аркушів залежить від обсягу тексту, засвоєння якого перевіряє вчитель. Учні одержують завдання відтворити із пропонованих частин текст і пояснити правильність власних міркувань. Результат роботи групи презентується й обговорюється у класі всіма учнями. Після презентації та обговорення результатів роботи вчитель зачитує правильний варіант послідовності частин тексту.

Лінгвістична казка про голосні та приголосні звуки

Дуже-дуже давно в одному королівстві у старовинному замку жили-були брати-звуки. Жили вони в мірі і дружбі доти, доки один із братів не сказав: «Брати, але ж я найпотрібніший і найкращий із вас усіх, а ви всі нікому не потрібні!» Що тут сталося! Кожен звук почав кричати та розхвалювати себе!

- Я головний! — кричав звук А. — Я найперший.
- Я головніший! — кричав звук О. — Я найкругліший.
- Ні, я найширший, отже, — найважливіший, — кричав звук Ж. — Навіть жук дуже схожий на мене.
- Подумаєш, найширший! А у мене є довгий хвостик і я вмію гудіти, — крикнув голосно звук У.

Звуки кричали і сперечалися так голосно, що розбудили фею Фонетику. Ця фея була відома своєю добротою і мудростю. Вона негайно прилетіла до замку і взялася за свою добру справу. Фея покликала найкрикливіших і найгаласливіших братів А, О, У, Е, І, І її назвала їх голосними. А інших, котрі спокійніші та менш галасливі, назвала приголосними. Приголосні звуки не могли так голосно кричати, як голосні, вони лише шипіли і свистіли.

Фонетика сказала звукам, що кожен із них важливий і потрібний, і лише всі разом вони приносять користь людям. Зі звуків складаються слова, зі слів складаються речення, з речень складається мовлення людей. Завдяки звукам, словам і реченням люди спілкуються між собою. Звуки з цікавістю слухали мудру фею Фонетику. Вони були вдячні їй за те, що Фонетика помирала їх. Відтоді у мірі і дружбі живуть голосні й приголосні звуки у своєму старовинному замку.

Завдання для учнів

1. Встанови порушенну послідовність частин тексту лінгвістичної казки.
2. Поясни правильність власних міркувань.

Вправа 90

Щоденник подвійних нотаток

Розділ (тема)

Слово. Частини мови

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь висловлювати коментарі

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням уважно прочитати текст лінгвістичної казки, розмірковуючи над його змістом. На наступному етапі педагог просить дітей зробити щоденник подвійних нотаток для запису власних думок на папері, пов'язуючи цей матеріал зі своїм життєвим досвідом.

Учитель обов'язково пояснює учням, як зробити щоденник подвійних нотаток і вести в ньому записи: спочатку необхідно провести вертикальну лінію посередині чистого аркуша паперу; ліворуч треба записувати уривок із тексту,

який уразив найбільше, можливо, нагадав щось із власного досвіду, здивував; праворуч від лінії треба прокоментувати цей абзац за орієнтовними запитаннями: Що саме в цій цитаті змусило її записати? На які думки наштовхнула? Які запитання викликала?

Після читання тексту учням необхідно зробити загальні коментарі. Охочі діляться своїми коментарями в порядку виникнення їх за текстом, починаючи з тих, що стосуються початку тексту. Потім учитель ставить кілька загальних запитань, які спрямовують учнів на цілісне сприймання тексту.

Лінгвістична казка про країну Морфологію

За синіми морями, за темними лісами, за високими горами пролягли межі країни Морфології, у якій правила королева. Країна була невеличка за розмірами — усього 10 князівств: Іменник, Прикметник, Займенник, Числівник, Дієслово, Прислівник, Сполучник, Прийменник, Частка, Вигук. Але багата була Морфологія.

Кожне князівство займалося своїми справами. Іменник об'єднав усі живі та неживі предмети і називав їх. Прикметник зазначав усі їхні ознаки. Числівник міг швидко і чітко перелічiti все населення країни. Дієслова були працелюбними й енергійними, і завжди з готовністю виконували будь-яку справу. А якщо хтось втомлювався, на допомогу приходив Займенник, він його замінював. Прислівник завжди контролював, хто як працює: гарно чи погано, хто вийшов працювати ввечері, а хто вранці.

А такі князівства, як Сполучник, Прийменник, Частка, Вигук, були ледарями, працювати самі не хотіли, ніякої дії не виконували. Королева країни Морфології розсердилася: вона не любила ледарів і зробила їх слугами, примусила допомагати жителям усіх князівств.

Завдання для учнів

1. Заповни щоденник подвійних нотаток.
2. Прокоментуй свої записи в щоденнику.

До уваги вчителя!

Орієнтовні запитання:

- Про що ви думали під час читання?
- Яке найважливіше повідомлення в цьому тексті?
- Які запитання цей текст залишив без відповіді?
- Якби цю казку писали б ви, що ви змінили б?

Вправа 91

Джигсоу

Розділи (теми)

Мова і мовлення

Слово. Будова слова

Очікуваний результат

Розвиток критичного мислення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Спочатку вчитель добирає відповідний мовний матеріал, із яким будуть працювати учні, й ділить його на частини. На початку уроку педагог об'єднує дітей у групи. Кількість учнів у групі відповідає кількості частин, на які поділено фактичний матеріал. Ці первинні групи називаються «домашніми».

Таким чином, під час вивчення теми «Будова слова» учитель розподіляє учнів на 5 «домашніх» груп і проводить із ними інструктаж, називає сторінки з підручника та довідника, де учні можуть ознайомитися з необхідною інформацією:

1-ша група — розповідь про закінчення слова;

2-га група — розповідь про основу слова;

3-тя група — розповідь про корінь слова;

4-та група — розповідь про префікс слова;

5-та група — розповідь про суфікс слова.

На наступному етапі роботи члени «домашніх» груп перерозподіляються між собою (принцип довільний) й об'єднуються у вторинні нові «експертні» групи. Кожна «експертна» група отримує для опрацювання одну частину підготовленого вчителем тексту.

За відведений час учні «експертної» групи мають ознайомитись із запропонованим учителем текстом, опрацювати його, підготувати контрольні запитання до теми. Час, відведений для роботи в «експертній» групі, залежить від обсягу та складності мовного матеріалу, з яким працюють молодші школярі. Контрольні запитання учні розробляють разом, вони є спільними для всіх членів групи. На останньому етапі роботи учні «експертних» груп повертаються у свої первинні «домашні» групи з підготовленим для пояснення навчальним матеріалом. Кожний член «експертної» групи по черзі навчає інших, пояснюючи зміст теми, якої навчався у вторинній групі, і перевіряє рівень її засвоєння за допомогою контрольних запитань. Після завершення роботи вчитель проводить бесіду, узагальнюючи і систематизуючи одержані учнями знання під час роботи у первинних і вторинних групах, а потім підсумкову письмову самостійну роботу, мета якої — виявлення рівня засвоєння молодшими школярами вивченої теми.

Завдання для учнів (робота у групах)

1. Візьміть участь у роботі «домашньої» та «експертної» груп.

2. Самостійно опрацюйте навчальний матеріал і поясніть його іншим учням.

Навчаємо мислити логічно

Логічне мислення у дітей формується на основі образного мислення. Це складний процес, що містить цілий комплекс занять і має значну кількість пізнавальних функцій. Учителеві важливо навчити дітей просто й доступно пояснювати складні речі, формувати вміння: встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, оцінювати складні ситуації, шукати шляхи їх вирішення і змінювати види діяльності без втрати концентрації уваги та ефективності роботи.

Вправа 92

Усе в твоїх руках

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток логічного мислення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням після вивчення нової теми з української мови на аркуші паперу обвести свою долоньку. Кожен палець — це певна позиція, з приводу якої необхідно висловити свою думку за зразком:

Великий — Для мене було важливим і цікавим...

Вказівний — Із цього питання я отримав конкретну рекомендацію...

Середній — Мені було складно...

Безіменний — У мене виникло запитання про...

Мізинець — Для мене було недостатньо...

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як доповнити кожне речення.

2. Назви доповнені речення.

Вправа 93

Хочу навчитися — можу навчити

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток логічного мислення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням інформацію для роздумів: «Учитися ніколи не пізно».

Завдання для учнів

1. Розкажи, чого саме ти хотів би / хотіла б навчитися у своїх батьків.
2. Розкажи, чого саме ти міг би / могла б навчити своїх батьків.

Вправа 94

Міркуємо разом

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток логічного мислення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням на уроці української мови для обговорення в парі мовленневу ситуацію: *під час спілкування двоє учнів голосно сперечалися, ображали один одного і розмахували руками; не дійшовши згоди, вони розійшлися.*

Запитання для обговорення

- Яка може бути причина непорозуміння між співрозмовниками?
- Які якості виявили учасники розмови?
- Чому вони не змогли порозумітися?
- Чому вас не задовольняє рішення, до якого дійшли співрозмовники?

Завдання для учнів (робота в парі)

1. Дай відповіді на запитання вчителя.
2. Сформулюй поради, як можна уникнути такої ситуації.

Вправа 95

Продовжуй думку

Розділи (теми)

Текст

Звуки і букви. Українська абетка (алфавіт)

Очікуваний результат

Розвиток логічного мислення

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель ознайомлює учнів із зacinом та кінцівкою тексту-розвповіді.

Зачин	Завтра — День народження в Абетки.
Кінцівка	Так цікаво й весело провела Абетка свій День народження.

Завдання для учнів

1. Поміркуй над основною частиною розповіді.
2. Придумай другу частину тексту і розкажи, кого Абетка запросила до себе на День народження.

Bправа 96

Відгадай, що написано

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток здогадки і логічного мислення

Формування вмінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель запрошує учня до столу, пропонує йому уважно прочитати слово, написане на картці, і за допомогою рухів тіла показати те, що там написано.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, яке слово може бути написане на картці.
2. Назви це слово й обґрунтуй свою відповідь.

Варіант вправи

- Відгадай, що намальовано

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток здогадки і логічного мислення

Формування вмінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель запрошує учня до столу, пропонує йому уважно роздивитися ілюстрацію і за допомогою рухів тіла передати учням те, що там зображено.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, що може бути зображене на ілюстрації.
2. Скажи, що там зображене, й обґрунтуй свою відповідь.

Bправа 97

Від часткового до загального

Розділ (тема)

Звуки і букви. Голосні і приголосні звуки

Очікуваний результат

Розвиток логічного й аналітичного мислення

Формування умінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель роздає учням картки зі словами.

Завдання для учнів

1. Послідовно розклади картки зі словами за їхнім значенням у послідовності від часткового до загального:

- *приголосний, звук [з], звук, дзвінкий;*
- *звук [а], ненаголосений, голосний, звук.*

2. Прочитай слова в обраній тобою послідовності і поясни свій вибір.

Варіант вправи

- Від загального до часткового

Розділ (тема)

Слово. Частини мови. Іменник. Прикметник

Очікуваний результат

Розвиток логічного й аналітичного мислення

Формування умінь аргументовано висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель роздає учням картки зі словами.

Завдання для учнів

1. Послідовно розклади картки зі словами за їхнім значенням у послідовності від загального до часткового:

- *слово, іменник, частина мови, слово «учитель»;*
- *прикметник, слово, частина мови, слово «українська».*

2. Прочитай слова в обраній тобою послідовності і поясни свій вибір.

 Вправа 98

Доведи мені

Розділ (тема)

Мова і мовлення

Очікуваний результат

Розвиток умінь доводити свою думку

Формування умінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням прокоментувати відповіді на запитання.

Завдання для учнів

1. Поміркуй, як відповісти на запитання:

• Чому вивчення української мови має важливе значення для людини у житті?

• Чому вивчення англійської мови має важливе значення для людини у житті?

2. Доведи свою думку.

Вправа 99

Переконай мене

Розділи (теми)

Мова і мовлення

Звуки і букви. Склад

Очікуваний результат

Розвиток умінь переконливо доводити свою думку

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням прочитати слова.

Завдання для учнів

1. Визнач кількість складів у словах:

• Олена, Ірина, Марія, Софія;

• Олексій, Віталій, Микола, Ярослав.

2. Переконливо доведи свою думку.

Вправа 100

Перевір правильність

Розділи (теми)

Мова і мовлення

Звуки і букви. Звуко-буквений розбір слів

Очікуваний результат

Розвиток умінь доводити свою думку

Формування вмінь зв'язно висловлюватися

Інструкція для вчителя

Учитель пропонує учням твердження.

Завдання для учнів

1. Перевір правильність тверджень:

• У слові яблуна 7 звуків, 6 букв, 3 склади.

• У слові апельсин 7 звуків, 8 букв, 3 склади.

2. Доведи свою думку.

Навчально-мисливий логотип

Зміст

Передмова	3
Навчаємо бачити проблеми	5
Навчаємо висувати гіпотези	11
Навчаємо ставити запитання	15
Навчаємо класифікувати	22
Навчаємо спостерігати	26
Навчаємо давати визначення поняттям	31
Навчаємо приймати рішення	36
Навчаємо мислити асоціативно	39
Навчаємо мислити критично	42
Навчаємо мислити логічно	59